

תשע"ו

שעור 7- בקרה פנימית, הערכת סיכוני הביקורת

תקן ביקורת 9 קובע כי "רואה החשבון יערוך סקר על מידת בקרה הפנימית הקיימת בגוף המבוקר להלכה ולמעשה, ויביאנה בחשבון בעריכת תכנית הביקורת וקביעת היקף הבדיקות".

הגדרת המושג הבקרה הפנימית [INTERNAL CONTROL]
 בקרה פנימית הוגדרה בסעיף 3 להנחיות הלשכה ליישום תקנים 8,9,10 כדלקמן

סעיף 3 "בקרה פנימית היא תכנית הארגון וכלל השיטות והאמצעים, שאומצו ע"י הגוף המבוקר כדי להבטיח את שלמות הנכסים, את הנכונות והאמינות של הנתונים החשבונאיים ואת השמירה על ביצוע ההוראות שנקבעו"

מאז הורחבה ההגדרת הבקרה הפנימית והיא הוגדרה ב־SAS 78 (הנחיות לנהלי ביקורת אמריקאיים) כדלקמן:
 "בקרה פנימית היא תהליך, המושפע ע"י הדירקטוריון, ההנהלה וכח אדם אחר- שתוכנן לספק בטחון סביר כדי להשיג את המטרות הבאות:
 1. מהימנות הדיווח הכספי;
 2. יעילותם ומועילותם של התהליכים;
 3. ציות לחוקים ולתקנות."

כלומר – לא עוד התייחסות לדיווח הכספי בלבד.
 גם האיפ"ק בהגדרתו את הבקרה הפנימית, הרחיבה גם לבקרה מנהלית פנימית- internal administration control, הכוללת מגוון של פעילויות שהחשבונאות והמערכת המופקדת על הכנת דוחות כספיים, הינה רק חלק מהן, כגון: ניהול תקין ומסודר של העסק, מניעה וגילוי של תרמיות ומעילות וכד'.

חשיבות הבקרה הפנימית לעבודתו של המבקר

סעיף 4 להנחיות הלשכה לתקני הביקורת: "עיקר עניינו של רואה החשבון בבקרה הפנימית הוא בשל ההשלכות שיש לה על מהימנותו של הדוח הכספי".

מאחר והמבקר מעוניין לערוך בדיקות מדגמיות, ולא של כל הרישומים והפעולות בעסק בשל מגבלות של עלות/תועלת עליו להישען על המערכת הרישומית דיווחית המבוקרת.

סקר בקרה פנימית ומטרתו

סעיף 5. להנחיות "סקר בקרה פנימית נוגע לנהלים, לשיטות ולאמצעים הנהוגים בגוף המבוקר ולהתאמתם לכללי בקרה פנימית נאותה וכן למידת ביצועה בפועל בגוף המבוקר".

סעיף 6. להנחיות "מטרת עריכתו של הסקר היא לאפשר לרואה החשבון להחליט, באיזו מידה יסתמך על הבקרה הפנימית, כשיקבע מה הן הבדיקות הדרושות לביקורת, לרבות היקפן ועיתויין".

כלומר – המטרה היא לאפשר למבקר לקבוע באיזו מידה הינו יכול להסתמך על הבקרה הפנימית בבואו לערוך בדיקות מבססות [substantive tests-עיקר הבדיקות - קביעת גודל מדגם ואופי הבדיקות] .

ביקורת חוזרת בהשוואה לביקורת ראשונה

סעיף 7. להנחיות " בעת ביקורת ראשונה , הסקירה נעשית באופן מקיף, וממצאה מעודכנים עם כל ביקורת חוזרת".

מבנה הבקרה הפנימית

בתקן הביקורת הבינלאומי ISA 400 - RISK ASSESSMENTS AND INTERNAL CONTROL נקבע כי הבקרה הפנימית בארגון כוללת 3 תחומים עיקריים:

- המערכת החשבונאית.
- סביבת הבקרה
- נהלי בקרה.

1. המערכת החשבונאית

הפעולות והרישומים שהונהגו במבוקר לצורך רישום עסקאות כאמצעי לשמירת המידע הכספי, שנועדו בעיקר:

- לזהות ולרשום כל עסקה תקפה;
- לזהות ולתאר כל עסקה במועד ובאופן שיאפשר רישומן בערך הכספי הנכון בדיווחים הכספיים בתקופה החשבונאית המתאימה.
- הצגת כלל העסקאות והגילוי הנאות בגינן בדוחות הכספיים.

2. סביבת הבקרה

סביבת הבקרה משקפת את ההתייחסות הכללית ואת רמת המודעות לבקרה הפנימית של הדירקטוריון, ההנהלה, ואחרים. הנ"ל כולל בין היתר את פילוסופיית הניהול של הדרגים השונים.

לסביבת הבקרה זיקה לנהלי הבקרה הקיימים.

3. נהלי הבקרה

הינם המדיניות והנהלים אשר מוסדו ע"י ההנהלה לשם השגת היעדים.

הנושא טופל גם **בתקן ביקורת 93** בדבר 'הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו , והערכת הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית ":

סעיף 2 " על המבקר להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, לרבות הבקרה הפנימית שלו, וזאת במידה מספקת על מנת לזהות ולהעריך את הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים, בין אם ההצגה מוטעית נגרמה בשל תרמית, ובין אם נגרמה עקב טעות, וכן כדי לתכנן ולבצע במידה מספקת מהלי ביקורת נוספים".

סעיף 3 " השגת הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו לרבות הבקרה הפנימית שלו במטרה לזהות ולהעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית".

בתקן הוראות חוזרות ונישנות בדבר הצורך הנ"ל, ומפורטת בעיקר בסעיפים 41-59.

השפעת הבקרה הפנימית על תכנון הביקורת

המטרות:

- זיהוי שגיאות מהותיות העלולות ליפול בדוחות הכספיים;
- בחינת הגורמים המשפיעים על הסכנה שבדוחות הכספיים תהייה הצגה מוטעית מהותית;
- תכנון הבדיקות המבססות.

ככל שפעולותיו ומבנה מערכותיו של הגוף המבוקר, הינו מורכב יותר, כך יידרש יותר זמן והשקעה בלימוד מבנה הבקרה הפנימית שלו..

יתכן מצב קיצוני בו מערך הבקרה הפנימית הינו כה ירוד ואופי ההנהלה ודרכי תפקודה הינם כאלה שניתן להניח שלא ניתן יהיה לקבל ראיות מבססות נאותות, החיוניות לביסוסה של חוות הדעת, הרי שאז יתכן שהמבקר יגיע למסקנה שאינו יכול לבצע את תפקידו.

מטרות הבקרה הפנימית במערכות החשבונאיות, בהתאם ל ISA 400:

- להבטיח כי ביצוע העסקאות נעשה בהתאם להרשאה כללית או ספיציפית של ההנהלה;
- לוודא כי נעשה רישום של כל העסקאות והאירועים בסכומים הנכונים, בחשבונות הנכונים ובתקופה החשבונאית בהם בוצעו, על מנת לאפשר הכנת דוחות כספיים בהתאם לצורך.
- להבטיח כי הגישה לנכסים ולרישומים הינה רק ע"י הרשאת ההנהלה.
- לוודא כי נערכת התאמה בין הנכסים הרשומים לבין הנכסים הקיימים בפועל, במירווחי זמן סבירים, ושננקטים צעדים כאשר מתגלים הפרשים.

המגבלות הטבועות בבקורות הפנימיות

- דרישת ההנהלה שעלות הבקורות הפנימיות לא תעלה על התועלת הצפויה מהן-עלות/תועלת;
- מרבית הבקורות הפנימיות מכוונות כלפי עסקאות רגילות, ולא כלפי עסקאות יוצאות דופן;
- אפשרויות לטעויות אנוש עקב מכלול סיבות, כגון: רשלנות, חוסר הבנת ההנחיות וכד';
- אפשרות לעקיפת הבקורות הפנימיות ע"י קנוניה בין חבר הנהלה לבין גורמים מחוץ לארגון או מתוכו;
- אפשרות לניצול מעמד ע"י גורם אחראי לבקרה פנימית מסויימת – מנהל שעוקף את הבקרה הפנימית;
- אפשרות שנהלים יהפכו לבלתי מספקים עקב שינוי בתנאים ושהציות להם ייחלש.

כיצד נעשה לימוד הבקרה הפנימית אצל הגוף המבוקר

- ניסיון קודם במבוקר;
- קיום בירורים עם הנהלה, מפקחים ועובדים ברמות השונות של הארגון, לרבות סקירה של צורות התיעוד השונות, תיאורי תפקיד, תרשימי זרימה וכד';
- בדיקת מסמכים ורישומים שהופקו ע"י המערכות הרישומיות וע"י מערכות הבקרה הפנימית;
- בחינת הפעילויות והפעולות בארגון, לרבות מערכות המידע הממוחשבות, נהול כח אדם, ואופי עיבוד העסקאות.

בידוק פנימי- INTERNAL CHECK בקרה פנימית INTERNAL CONTROL

בידוק פנימי – החלק הטכני בבקרה הפנימית [המושג הרחב יותר, הכולל גם נהלים, פילוסופיית ההנהלה וכד'] – המנגנון האנושי, פסי וטכני מיועד למנוע טעויות, תרמיות ואי סדרים, לדוגמא:

- הפרדת תפקידים בין גורמים שונים המלווים את העסקה, לרבות רישומה.
- שימוש באמצעי מיחשוב לבקרה ופיקוח.
- שימוש בכספות ובמפתחות כפולים.
- ביטוח נכסים עיסקאות וצדדי ג'.

"הפרדת הרשויות"

כלל ברזל בבקרה הפנימית, תנאי בסיסי:

- הגורם המבצע – **תפעול**.
- הגורם המחזיק – **אחסון**.
- הגורם הרושם – **חשבוונאות**.
- הגורם המפקח – **ביקורת פנימית**.

ריכוז סמכויות אנטי תיזה לנ"ל.

השפעת מערך עיבוד נתונים ממוחשב על הבקרה הפנימית?

הבקרה הפנימית אלה יעדים שאינם תלויים בשיטת עיבוד הנתונים. המעבר לממ"מ שינה את כלי הבקרה – מעבר מבקרה ידנית לבקרה מוטת מחשב – שימוש בדוחות חריגים וכד'.

הערכת סיכונים- הערכת סיכוני ביקורת [AUDIT RISK]

הערכת הסיכונים שעל המבקר לקחת בחשבון בהקשר לדיווח הכספי ולאפשרות שהדוחות הכספיים המופקים ממערכת החשבונאית יהיו לקויים ומטעים.

קיימים סיכונים מבחינת האירגון [מטרות הארגון] וסיכונים מבחינת המבקר [ליקויים בדוחות הכספיים- הסיכון שאי דיוקים מהותיים או הטעויות יכללו בדוחות הכספיים].

לסיכוני הביקורת 3 מרכיבים: AR -
 סיכון במהות [מוטבע/מובנה] IR – INHERENT RISK - בשליטת המבוקר
 סיכון בקרה – CR-CONTROL RISK בשליטת המבוקר.
 סיכון אי הזיהוי – DR-DETECTION RISK - בשליטת המבוקר.

האיפק מגדיר סיכון שבמהות כדלקמן: "רגישות של יתרת חשבון או של קבוצת עסקאות להצגה מטעה מהותית, בין אם מדובר בהצגה מטעה בודדת או יותר מכך, בהעדר אמצעי בקרה קשורים בין קבוצות אלה".

האיפק מגדיר סיכון בקרה כדלקמן: "סיכון שמנגנון הבקרה הפנימית לא ימנע ו/או לא יגלה לאלתר טעות ו/או אי סדרים".

קיים קשר בין הסיכונים דלעיל- ניתן לצפות כי ההנהלה תדאג לקיים מערכת בקרה פנימית יעילה במקומות/במצבים בהם קיים סיכון שבמהות גבוה. נכון יותר להעריך את שני הסיכונים ביחד/מקשה אחת ולא כל אחד מהם בנפרד.

סיכון אי-הזיהוי (החשיפה)

האיפק מגדיר את סיכון החשיפה כדלקמן: "סיכון שנהלי הביקורת – הבדיקות המבססות-הננקטים ע"י המבקר לא יאתרו הצגה מוטעית מהותית ביתרת חשבון מסוים או בקבוצת עסקאות".

המבקר יכול להקטין סיכון זה ע"י תכנון נאות של הביקורת, ועריכתה הנאותה תוך הקפדה על תקני איכות.

יחסי הגומלין בין הסיכונים דלעיל:

קיים יחס הפוך בין סיכון החשיפה והאומדן המשותף של רמת הסיכון שבמהות וסיכון הבקרה:

ככל שסיכון שבמהות וסיכון הבקרה גבוהים יותר, כך יש לוודא שסיכון החשיפה יהיה נמוך יותר לצורך הקטנת סיכוני הביקורת לרמה הרצויה.

מצד שני ככל שהסיכון שבמהות וסיכון הבקרה נמוכים יותר, יכול המבקר להרשות לעצמו סיכון חשיפה גבוה יותר ויחד עם זאת לצמצם את סיכון הביקורת לרמה נמוכה יחסית.

מטריצת האיפק

תקן ביקורת 93

נושא הבקרה הפנימית נידון ארוכות בגילוי דעת 93 בדבר "הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, והערכת הסיכונים המתייחסים להצגה מוטעית מהותית" [יוני 2006]
 בעקבות תקן ביקורת ISA 315. סעיפים 41-99. ונספח 2 לגילוי הדעת – 23 סעיפים.

ג.ד. קובע כללים והנחיות למבקר שיאפשרו לו להשיג הבנה של הגוף המבוקר וסביבתו, **לרבות הבקרה הפנימית שלו**, כדי להעריך את הסיכונים להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים המבוקרים.

קיים פרק שלם על הבקרה הפנימית הצורך בהשגת הבנה לגביה ובדיקת הבקורות הרלוונטיות לביקורת.

תקן ביקורת 88 בדבר "התחשבות בעבודת הביקורת הפנימית" [12.2004] בעקבות ISA 610.

קובע כללים והנחיות למבקר כאשר הוא מבקש להסתייע בעבודת הביקורת הפנימית. התקן מפרט את הקשר בין הביקורת הפנימית לבין המבקר החיצוני. ישנה לעיתים זיקה בין מטרות ומטלות הביקורת הפנימית והחיצונית והיבטים מסוימים של הביקורת הפנימית עשויים להיות שימושיים בקביעת האופי העתוי וההיקף של נהלי הביקורת החיצונית. על המבקר החיצוני לרכוש הבנה לגבי פעילות הביקורת הפנימית כדי להסתייע בכך בתכנון הביקורת. יש לבצע זאת בשלב מוקדם ככל האפשר. יש להעריך את תוצרי עבודת הביקורת הפנימית ואת הכשרת מבצעה...

תקן ביקורת 76 תקשורת בנושאי ביקורת עם המופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר ISA 260 2/2003.

התקן קובע כללים והנחיות בדבר תיקשורת בין המבקר לבין אלה המופקדים על בקרת העל [GOVERNANCE] בגוף המבוקר, בנושאי ביקורת העולים אגב ביקורת של הדוחות הכספיים.

בחברה הגוף המופקד על בקרת העל הינו הדירקטוריון או גורם אחר שהוסמך לכך עפ"י החוק, ובישויות אחרות – הגוף המקביל, כגון הועד המנהל בעמותות או גוף אחר המופקד על כך מטעם המנהלים.

אלה המופקדים על בקרת העל, אחראים בד"כ גם לנושאים הבאים:

1. להבטיח שהגוף המבוקר ישיג את מטרותיו.
2. דיווח כספי
3. דיווח לגורמים הרלוונטיים.

מדובר בעיקר בנושאי ביקורת החשובים ורלוונטיים למופקדים על בקרת העל בהקשר לתהליך הדיווח הכספי והגילוי. מדובר רק בעניינים שהגיעו לתשומת ליבו של המבקר אגב ביצוע הביקורת.

על המבקר לאתר מיהם הם הגורמים המופקדים על בקרת העל בגוף המבוקר, ועם מי עליו לדון בממצאיו. המבנה של בקרת העל שונה מגוף מבוקר אחד למשנהו.

תקן ביקורת 103 על גופים רגולטוריים " ביקורת של בקרה פנימית על דיווח כספי המשולבת עם ביקורת של דוחות כספיים" 1.2011 מאמץ את סעיף 404 SOX- ביקורת על האפקטיביות של רכיבי הבקרה הנימית על הדיווח הכספי. – נוסח חוות דעת בנספח לדוח- תחולה החל מדוחות 2010.

תקן ביקורת 104 ביקורת של רכיבי בקרה פנימית על דיווח כספי של חברות ציבוריות. מתן חוות דעת – דוח רואה חשבון המבקר לבעלי המניות של בדבר ביקורת של רכיבי בקרה פנימית על דיווח כספים.

סיכום:

הערכת סיכון הבקרה [CR] יחד עם הערכת הסיכון שבמהות [IR] משפיעים על אופיים, היקפם ועיתויים של נהלי הבדיקות המבססות הנדרשות שיש צורך לבצע כדי להפחית את סיכון אי - הזיהוי [DR], וכתוצאה מכך להביא את סיכון הביקורת [AR] לרמה הרצויה.

ככל שהבקרה הפנימית נאותה יותר [סיכון שבמהות וסיכון הבקרה נמוכים יותר], כך יכול רו"ח לסמוך עליה יותר בקביעת היקף ועיתוי הבדיקות המבססות - "לבדוק פחות".